

Kraamzorg in een gezin waar de baby is overleden

1. Introductie

Niets is ingrijpender dan geboorte en dood, het begin en het einde van een leven. Als een kind vòòr de geboorte, tijdens de bevalling, of kort daarna overlijdt, vallen deze gebeurtenissen samen.

Thuis zonder kind

Wanneer de baby tijdens de zwangerschap overlijdt, kan een vrouw er voor kiezen om thuis te bevallen. Meestal wordt een overleden kind in het ziekenhuis geboren. De baby kan dan met de ouders in de auto mee naar huis genomen worden; dit kan in een reiswiegje of in de armen van een ouder. Ze krijgen een verklaring van levenloze geboorte of overlijden mee uit het ziekenhuis. Vaak is het een goed en mooi gevoel om de baby een tijdje in de babykamer te hebben. Zo kunnen ook mensen uit de omgeving ervaren dat deze baby, ook al is het levenloos, echt deel uitmaakt van het gezin. Als de baby niet naar huis gaat wordt het opgebaard in de rouwkamer van het ziekenhuis of begrafenisondernemer.

Het afscheid

Er zijn drie mogelijkheden:

1. een begrafenis of crematie in eigen omgeving. De meest ouders kiezen hiervoor. De ouders kunnen afscheid nemen op de manier die bij hun past;
2. kindjes geboren beneden de 24 weken blijven in principe in het ziekenhuis (als de ouders hiermee instemmen). Het ziekenhuis zorgt dan voor de crematie. Doorgaans worden meerdere kinderen tegelijk gecremeerd. Ouders kunnen daar meestal niet bij zijn en weten ook niet wanneer dit plaatsvindt. In een enkel ziekenhuis kan dat wel of wordt achteraf meegedeeld wanneer de crematie heeft plaatsgevonden; Volgens de wet mag een foetus < 24 weken ook begraven worden in eigen tuin of een andere plek dan een begraafplaats;
3. de baby kan worden afgestaan aan de wetenschap en blijft in het ziekenhuis. Afscheid nemen met een begrafenis of crematie behoort niet meer tot de mogelijkheden. Het is niet in elk ziekenhuis mogelijk om de baby af te staan aan de wetenschap.

Kraamzorg

In principe hebben de ouders recht op kraamzorg, ook al is er geen baby om voor te zorgen (zie LIP). De officiële regel is dat het gaat om een bevalling. Ook wanneer er andere kinderen zijn, is kraamzorg aan te bevelen. Wanneer er nog geen kraamzorg aangevraagd was, zou het ziekenhuis dit kunnen regelen. De kraamverzorgende kan veel praktisch werk doen en steun en hulp bieden in de verwerking van het verdriet.

2. Doel & resultaat

Kraamzorg zal zich vooral richten op verzorging en controle van de kraamvrouw;

Kraamzorg in een gezin waar de baby is overleden	Vastgesteld d.d.: 10-07-2017
Documenteigenaar: KCKZ	Evaluatie d.d.: 10-07-2018
Versie: 2.0	Pagina 1 van 6

ondersteunen in het verlies van de baby; voorlichting en instructie; overnemen van een aantal huishoudelijke en hygiëne taken; verzorging en opvang huisgenoten. In principe wordt het Basispakket kraamzorg geleverd, waarbij de uren verzorging van de baby (7 uur) en uren voorlichting en instructie ten aanzien van de baby (6 uur, zie LIP) in mindering zijn gebracht.

In bijzondere situaties kan op verzoek van de kraamvrouw en ter beoordeling van de verloskundige, in overleg met de kraamzorgaanbieder en de Zorgverzekeraar ook kraamzorg geboden worden bij een onderbroken zwangerschap vanaf 18 weken. De omvang van de kraamzorg zal in de regel beperkt zijn tot een inzet van 2 uur per dag, gedurende 4 dagen. Het uitgangspunt hierbij is dat de benodigde kraamzorg past binnen de taken en bevoegdheden van de kraamverzorgende.

3. Doelgroep/toepassingsgebied

Gezin waar de baby tijdens de zwangerschap, de bevalling of na de geboorte is overleden na een zwangerschap van 24 weken.

4. Verantwoordelijkheden

- De kraamverzorgende is verantwoordelijk voor de zorg, observaties en controles van de kraamvrouw.
- De kraamverzorgende steunt de kraamvrouw en de overige gezinsleden bij het verlies.
- De kraamverzorgende zorgt voor rust in het gezin.

5. Benodigheden

Kraamzorgdossier en/of kraamzorgdossier voor overleden kindje.
Overdracht ziekenhuis.

6. Werkwijze

Taken kraamverzorgende

- Feliciteer de ouders met hun ouderschap en condoleer ze met het verlies van hun baby;
- Overleg met de ouders of je in uniform werkt;
- Het blijft een kraambed. Bereid de kraamvrouw voor op de fysiologische kraambedaspecten; vloeien, naweeën en stuwing.
- Vraag bij stuwing eventueel advies aan de lactatiekundige (zie Handboek Borstvoeding). Dit kan schrijnend zijn, omdat er geen reden is dat de lactatie op gang komt. Het kan ook troostend zijn omdat de kraamvrouw in alles moeder is geworden. Wees ook hierin een steun;
- Rapporteer je observaties in het zorgdossier;
- Moedig de ouders aan de baby mee naar huis te laten nemen, te zien, aan te

Kraamzorg in een gezin waar de baby is overleden	Vastgesteld d.d.: 10-07-2017
Documenteigenaar: KCKZ	Evaluatie d.d.: 10-07-2018
Versie: 2.0	Pagina 2 van 6

raken, foto's te maken, voet en/of handafdrukje laten maken, de naam te gebruiken. Nogmaals: dring niets op. Wanneer de ouders hiertoe niet in staat zijn kun je, met toestemming van de ouders, als kraamverzorgende, bijvoorbeeld zelf foto's maken zodat de ouders later een aandenken hebben;

- Laat de ouders meedenken hoe het afscheid vorm zal krijgen. Laat niet alleen de uitvaartondernemer bepalen, maar juist ook de ouders. Bedenk dat het kan voorkomen dat de ouders door verdriet niets willen, omdat het te moeilijk voor ze is. Later kunnen zij spijt krijgen omdat ze zelf niet hebben meegedacht aan rituelen, symbolen en vorm;
- Tips: een mooi boekje kopen waar familie en vrienden teksten in kunnen schrijven wanneer zij op bezoek komen, afdrukken maken van handjes en voetjes, plukjes haar knippen, mooie liedjes zoeken en/of een boom planten ter nagedachtenis aan de overleden baby;
- Ga de eerste keer/keren mee naar buiten als de kraamvrouw dat wilt.

Psychische en emotionele zorg

- Luister veel. Je hoeft niets te zeggen! Geen oordeel. De verhalen zullen keer op keer herhaald worden en keer op keer wordt er van je gevraagd om aandachtig te luisteren;
- Respecteer stiltes. Deze zijn heel belangrijk. Vul de stilte niet direct met vragen of antwoorden. Juist in de stilte kan veel hulp verborgen liggen;
- Breng rust in het gezin;
- Stel je betrokken op;
- Geef aan dat alle emoties normaal zijn en dat deze lang kunnen aanhouden.
- Wees je bewust van emoties die vliegen van blijdschap naar verdriet. Rouwende mensen kunnen onvoorspelbaar zijn;
- Wees je bewust dat vijandigheid ook naar jou geuit kan worden. Vat dit niet persoonlijk op;
- Bied emotionele hulp. Je taak als kraamverzorgende verandert van praktische zorg naar meer emotionele ondersteuning en begeleidende zorg;
- Bij ouders die schijnbaar rustig zijn en weinig emoties tonen, kan het zijn dat juist zij meer hulp nodig hebben dan aanvankelijk wordt gedacht. Wees je hiervan bewust;
- De vaders/partners kunnen heel anders reageren dan de moeder. Hun rouwproces kan anders zijn dan die van de kraamvrouw. Op fysiek, emotioneel en psychisch vlak ervaren zij een heel ander rouwproces. Blijf in contact met deze andere uitingen;
- Geef aandacht aan de (eventuele) andere kinderen, grootouders en verdere familie. Zij hebben een ander rouwproces dat ook zeker aandacht en een luisterend oor verdient. Betrek kinderen bij het hele proces. Zo voelen ook zij zich betrokken bij alles wat er gebeurt. Geef aanwijzingen hoe kinderen van verschillende leeftijden kunnen bevatten wat er is gebeurd en hoe je daarover kan praten; dit is ook belangrijk voor de ouders;
- Stichting Make a Memory, vakfotografen maken op ideële grondslag kosteloos foto's van een overleden baby;
- Vertel over lotgenotencontact.

Kraamzorg in een gezin waar de baby is overleden	Vastgesteld d.d.: 10-07-2017
Documenteigenaar: KCKZ	Evaluatie d.d.: 10-07-2018
Versie: 2.0	Pagina 3 van 6

Gevoelens kraamverzorgende

- Als kraamverzorgende heb je ook recht op je eigen emoties. Je hoeft je niet groot te houden. Je mag emotioneel reageren en 'vol schieten'. Als het je allemaal teveel wordt, praat dan hierover met je leidinggevende, collega's en anderen. Voel goed de grens wanneer je meevoelt, wanneer je emotioneel wordt en wanneer je jouw verhaal duidelijk kwijt moet. In het laatste geval moet je dit niet in het gezin uiten, maar anderen zoeken die jou kunnen helpen;
- Voel je niet schuldig wanneer je het niet aankunt om in het kraamgezin te werken. Meld dit bij de kraamzorgorganisatie, zodat een collega kan worden ingezet. Daar is het kraamgezin uiteindelijk ook meer bij gebaat.

Wat helpt niet

- Jezelf opdringen;
- Foute opmerkingen plaatsen zoals 'je bent nog jong', 'gelukkig heb je al een gezond kind', 'gelukkig heb je de baby niet lang gekend' en dergelijke. Ook aan opmerkingen als 'later wordt het makkelijker' heeft een rouwende niets;
- Het gebeuren negeren of ontwijken;
- Een afstandelijke houding aannemen;
- Over je eigen beslommeringen praten;
- De overleden baby niet bij de naam noemen, maar baby, foetus, e.d.;
- Alles uit handen nemen;
- Zelf heel veel praten.

7. Verslaglegging

- Kraamzorgdossier
- Overdracht Jeugdgezondheidszorg indien er andere kinderen in het gezin zijn.

8. Bijlagen en/of referenties

- Zorgprotocol LIP (KCKZ, 2017)
- Handboek Borstvoeding (KCKZ, 2017)
- Bijlage 1 Boekenlijst & websites

Bijlage 1 Boekenlijst & websites

Boekenlijst

- 'GEEN OOIEVAAR IN DE TUIN' van Els van Amstel (ISBN 902971543)
Autobiografie van een moeder over het overlijden van twee pasgeboren kinderen en het verlies van enkele nog ongebornen baby's.
- 'GEEN WIEGJE, GEEN LUIERS' van Karin van de Boogaard (ISBN 9053833374)
Interviews met ouders van doodgeboren kinderen en hun hulpverleners.
- 'MIJN STILLE KIND' van Els Rosemuller (ISBN 9026113331)
Persoonlijk relaas van een moeder over de geboorte, het korte leven en het overlijden van haar dochtertje dat leed aan het syndroom van Down.
- 'IK DRAAG JE IN M'N HART' van Mirjam Schouwenburg (ISBN 9029713550)
Autobiografie van een moeder wiens dochtertje al een dag na de geboorte overleed.
- 'IN STILTE GEBOREN' van Louise van Gemert (ISBN 9071225089)
Een boekje voor ouders van wie de babyje rond de geboorte is overleden.
- WE HADDEN HAAR ANNA WILLEN NOEMEN' van Ida de Vries (ISBN 9062243274)
Dagboek van een moeder van wie de babyje vlak voor de geboorte in de buik is overleden.
- 'MET LEGE HANDEN' van Marianne Cuisinier en Hettie Jansen (ISBN 9065230750)
Een boek over miskramen en doodgeboren baby's en welke invloed deze gebeurtenissen op de ouders hebben.
- 'VERDRIET, VERLIESVERWERKING EN GEZONDHEID' van K. Gill en R. Diekstra (ISBN 9026309058)
Een aantal hoofdstukken over rouwverwerking, de verschillende fases van het rouwproces en een hoofdstuk over de beleving van ouders.
- 'UIT HET NEST GEVALLEN' van Henk Mochel (ISBN 9024230233)
Inventarisatie van problemen, cijfers en achtergrondinformatie naar aanleiding van een tv-uitzending van Rondon Tien over dit onderwerp.
- 'IS JOUW KINDJE VERDWAALD?' van Ellen Lenaarts (ISBN 907122502 X)
Een boekje geschreven door een moeder over het verlies van haar baby die bij de geboorte overleed. Het beschrijft haar verwerking met zijn vele aspecten.
- 'IK BEN NOG IN LEVEN' van Miek Rijk – Kleinhout (ISBN 9024227925)
Dagboek van een rouwproces. De moeder schrijft over de dood van haar enkele maanden oude baby door een onbekende ziekte.
- 'STILLE BABY'S –ROUWVERWERKING BIJ DOOD, GEBOORTE EN ZWANGERSCHAPSAFBREKING' van Christina Geerinck – Verkammen (ISBN 9029521864 Arbeiderspers)
Dit boek is geschreven door een maatschappelijk werkster die werkzaam is op de afdeling Verloskunde van het Leids Universitair Medisch Centrum. Ze behandelt zowel de theoretische aspecten van doodgeboren als de emotionele kant. Het boek besteedt vooral veel aandacht aan de verwerking van het verlies.
- 'GEEN BLOTE VOETJES IN HET GRAS' van Stichting Lieve Engeltjes (Gopher Publishers)

Kraamzorg in een gezin waar de baby is overleden	Vastgesteld d.d.: 10-07-2017
Documenteigenaar: KCKZ	Evaluatie d.d.: 10-07-2018
Versie: 2.0	Pagina 5 van 6

Het boek bevat meer dan 50 persoonlijke verhalen van ouders die in de perinatale periode hun kind verloren. De meeste verhalen zijn geschreven door vrouwen, een enkele door een man.

- 'SOMS GAAT EEN BABY DOOD' van Astrid Merckx, verloskundige
Dit is een heel praktisch boekje waarin wordt beschreven hoe je kunt omgaan met verliesverwerking, kennismaken met en afscheid nemen van je baby, onvoorziene moeilijkheden en er worden veel tips gegeven. Het boekje bevat een lijst met adressen van instanties die hulp kunnen bieden en er wordt een ruime boekenlijst aangeboden. Verder eindigt dit boekje met een vragenchecklist, zodat je goed bij alle beslissingen stil kunt staan.

Websites

www.lieveengeltjes.nl

Lotgenotengroep op internet met veel persoonlijke verhalen en doorverwijzingen, links en tips.

www.vook.nl

Website van de Vereniging Ouders Overleden Kind.

www.ouders.nl

Algemene website voor ouders met zeer veel doorverwijzingen.

www.anderzijds.nl

Website van uitvaartondernemers en grafkunstenaars die vaak op kleine schaal werken en meedenken in een persoonlijk en waardig afscheid.

www.makeamemory.nl

Website van Stichting Make a Memory, vakfotografen maken op ideële grondslag kosteloos foto's van een ernstig zieke, stervende of overleden baby's en kinderen.

<http://wetten.overheid.nl/BWBR0005009/2015-07-01>

Wet op de lijkbezorging

Kraamzorg in een gezin waar de baby is overleden	Vastgesteld d.d.: 10-07-2017
Documenteigenaar: KCKZ	Evaluatie d.d.: 10-07-2018
Versie: 2.0	Pagina 6 van 6